

3.4.2020

EOAK/1765/2019

Beslutsfattare: Biträdande justitieombudsman Maija Sakslin

Föredragande: Äldre justitieombudsmannasekreterare Kaisu Lehtikangas

**VILLA ROSA, ENHET FÖR EFFEKTIVERAT SERVICEBOENDE
Inspektionsprotokoll**

Datum: 19.03.2019

Plats: Villa Rosa
Gamla vägen 21, 10350 Mjölbolsta

Närvarande: Från justitieombudsmannens kansli:
Maija Sakslin, biträdande justitieombudsman
Kaisu Lehtikangas, notarie

Från Villa Rosa:
- - -, enhetsansvarig
- - -, närvårdare

1 OM INSPEKTIONEN

Riksdagens biträdande justitieombudsman (BJO) Maija Sakslin beskrev sitt uppdrag.

Enligt 109 § 1 mom. i grundlagen ska justitieombudsmannen övervaka att domstolar och andra myndigheter samt tjänstemän följer lagen och fullgör sina skyldigheter. JO ska övervaka även andra när de sköter offentliga uppdrag. Justitieombudsmannen följer särskilt att god förvaltning iakttas och att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

I 5 § i lagen om riksdagens justitieombudsman föreskrivs att justitieombudsmannen vid behov gör inspektioner för att göra sig förtrogen med angelägenheter som omfattas av laglighetskontrollen. Justitieombudsmannen ska i synnerhet inspektera fängelser och andra slutna inrättningar för att övervaka hur de intagna behandlas.

Vid en inspektion har justitieombudsmannen och en av justitieombudsmannen förordnad tjänsteman vid riksdagens justitieombudsmans kansli rätt att få tillträde till alla den övervakades lokaler och tillgång till den övervakades alla datasystem samt att enskilt få samtala med inspektionsobjektets personal och med dem som tjänstgör eller är intagna där.

Syftet med besök på enheter som tillhandahåller serviceboende med heldygnsomsorg för äldre är att granska om vården och omsorgen där tar hänsyn till de äldres människovärde och att kontrollera om kommunen också i sina mest utsatta invånares fall tillgodoser rätten till social trygghet och omsorg enligt vad som avses i 19 § i grundlagen. BJO förklarade därtill att riksdagens justitieombudsman har utnämnts till nationellt besöksorgan enligt vad som avses i det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (OPCAT). I denna egenskap får JO utföra inspektioner på alla ställen där de intagnas fri- och rättigheter kan inskränkas på något sätt. Det nya uppdraget tillåter att JO tar med och konsulterar till exempel externa experter på inspektionerna.

Sedan ratificeringen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (10 juni 2016) är riksdagens justitieombudsman den mekanism som avses i artikel 33.2 i konventionen, vars uppdrag det är att främja, skydda och övervaka tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Av denna anledning är självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning, användningen av begränsningsåtgärder, möjligheterna till delaktighet samt tillgängligheten till och i lokalerna särskilt viktiga punkter då JO förrättar inspektioner. Konventionen för personer med funktionsnedsättning kan anses omfatta bl.a. personer med minnessjukdomar.

Inspektionen gjordes utan förhandsanmälan.

Syftet med inspektionen var att undersöka vad som ingår i boendeservicen på Folkhälsans Villa Rosa samt vilken kvalitet den har.

2 REDOGÖRELSE OCH UNDERLAG SOM FÅTTS

Följande handlingar tillställdes BJO:

- Plan för egenkontroll
- Fyra begränsningsbeslut
- Fyra vårdplaner

Detta protokollutkast skickades till Villa Rosa för kommentarer. Enhetsansvariga vid Villa Rosa gav sina kommentarer 11.3.2020 och dessa har beaktats i texten eller skrivits in i detta protokoll.

3 IAKTTAGELSER

3.1 Beskrivning av enheten och de boende

I 22 § i lagen om service för äldre föreskrivs att en tjänsteleverantör ska se till att dess lokaler som används av äldre personer är tillräckliga, trygga, tillgängliga, hemtrevliga och även i övrigt lämpliga med tanke på dessa personers behov.

Verksamhetsenheten har totalt 21 klientplatser för serviceboende med heldygnsomsorg.

Enheten är inrymd i en envåningsbyggnad och är indelad i tre avdelningar. Klienterna får röra sig fritt mellan avdelningarna. Från varje enhet kommer man ut till en innergård omgärdad av staket. Ytterdörren är alltid låst och man behöver en kod för att komma ut. Dagen då inspektionen förrättades var samtliga platser upptagna.

Varje boende har ett eget rum med badrum och toalett. De boende har personliga larmanordningar som larmar i personalens mobiltelefoner.

Villa Rosa använder RAI-systemet för att bedöma de boendes funktionsförmåga. Vid behov används ett minnestest, MMSE, och ett test för att bedöma personens näringstillstånd, MNA.

3.2 Tillgänglighet

Marken på verksamhetsenhetens gårdsplan är platt och entrén är tillgänglighetsanpassad. Utrymmena inomhus är också tillgänglighetsanpassade. Det finns inga trösklar och badrummen hos de boende är försedda med skjutdörrar.

3.3 Servicens kvalitet och innehåll

Vård- och serviceplaner, dagliga noteringar

BJO fick ta del av vårdplanerna och de dagliga noteringarna för fyra boende efter inspektionen.

Enligt planen för egenkontroll ska vård- och serviceplanen uppdateras med sex månaders mellanrum eller då funktionsförmågan förändras i väsentlig grad, i samråd med den boende samt vid behov de anhöriga/närstående. En kontaktperson/ansvarig skötare utses för varje boende. Denna person ansvarar för att den boendes individuella behov och mål avseende omsorg, vård och service skrivs in i vård- och serviceplanen.

Personal

I 20 § i lagen om service för äldre föreskrivs att en verksamhetsenhet ska ha en personal som till antal, utbildning och uppgiftsstruktur motsvarar antalet äldre personer som tillhandahålls service av verksamhetsenheten och det servicebehov deras funktionsförmåga medför, och som garanterar dem en högkvalitativ service. Om funktionsförmågan hos en äldre person som vårdas i verksamhetsenhetens lokaler har försämrats så mycket att han eller hon behöver omsorg oavsett tid på dygnet, ska det finnas tillräcklig personal på verksamhetsenheten alla tider på dygnet.

Enligt planen för egenkontroll för Villa Rosa är verksamhetsenhetens personal dimensionerad enligt värdet 0,6. Detta betyder 12,6 årsverken för 21 klienter. Vårdpersonalen består av 10,5 närvårdare, 2,1 sjukskötare och 0,5 enhetsansvarig. Övrig personal består av 1,5 vårdbiträden och 0,6 mathållningspersonal. Enligt planen för egenkontroll kan extra personal anställas om det behövs på grund av terminalvård, svåra beteendestörningar eller epidemier.

3.4 Tillbörlig terminalvård och palliativ vård

De viktigaste principerna i rekommendationerna för terminalvård enligt SHM:s rekommendation om palliativ vård och terminalvård (2017:44) är den döendes människovärde, mänsklighet och självbestämmanderätt. Syftet med palliativ vård (vård som lindrar symptom) och terminalvård är att lindra smärta och annat fysiskt, psykiskt, socialt och andligt lidande, samt att ge patienten och patientens anhöriga en så god livskvalitet som möjligt. Det måste finnas beredskap att ge palliativ vård och terminalvård alla tider på dygnet. En god palliativ vård och terminalvård förutsätter att man i god tid upprättar en föregripande vårdplan och ett beslut om terminalvård. Vårdplanen kan ha som mål att patienten ska vårdas hemma fram till hans död men ge utrymme för flexibilitet, dvs. för att patienten flyttas till en i förväg överenskommen enhet för terminalvård om patienten och/eller de anhöriga så önskar.

Enligt de anställda på Villa Rosa är det möjligt att få extra personal för terminalvård. I planen för egenkontroll nämns inget om hur terminalvård eller palliativ vård ska genomföras på enheten.

3.5 Självbestämmande och begränsningsåtgärder

Enligt 7 § 1 mom. i grundlagen har var och en rätt till liv samt personlig frihet, integritet och trygghet.

Enligt vad som föreskrivs i 8 § 1 mom. i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården ska socialvård primärt basera sig på klientens önskemål och åsikt och även i övrigt respektera klientens självbestämmanderätt.

Begränsningsåtgärder är åtgärder där man inskränker en äldre persons grundläggande fri- och rättigheter såsom fri rörlighet och rätten till självbestämmande. Grunderna för inskränkningarna måste vara godtagbara och det måste finnas ett tungt vägande behov för dem. Inskränkningarna måste uppfylla proportionalitetskravet. Det betyder att inskränkningarna måste vara nödvändiga för att ett godtagbart syfte ska nås. Det är tillåtet att inskränka en grundläggande fri- och rättighet bara om målet inte kan nås med medel som utgör ett mindre intrång i rättigheterna. Inskränkningar får inte gå längre än vad som är nödvändigt. Om de grundläggande fri- och rättigheterna inskränks måste man även se till att personens rättsskydd tryggas. Det är tillåtet att inskränka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna bara om det görs baserat på lagbestämmelser som är tillräckligt exakta och tillgodoser rättsskyddet på tillbörligt sätt.

Det finns ingen lagstiftning om inskränkningar av den fria rörligheten, rätten till självbestämmande och övriga grundläggande fri- och rättigheter för människor som bor på anstalter för äldreomsorg.

Som begränsningsåtgärder använder Villa Rosa upphöjda sängkanter, grenbälten och hygienoveraller. Enligt sjukskötaren som fungerar som enhetsansvarig har hen givits rätten att bestämma om begränsningsåtgärderna. I Villa Rosas plan för egenkontroll står det att en läkare ska fatta beslut om begränsningsåtgärder. Beslutet fattas i samråd med den boende, de anhöriga eller intressebevakaren.

Enligt planen för egenkontroll ska alltså en läkare fatta beslut som gäller begränsningsåtgärder, men i brådskande fall får den ansvariga som är i tjänst fatta begränsningsbeslutet. Beslutet ska i så fall diskuteras med chefen följande arbetsdag och en läkare ska konsulteras. Endast en läkare får fatta beslut om att en boende ska använda hygienoverall.

Enligt planen för egenkontroll fattas begränsningsbeslut alltid för en viss tid, högst en månad. Villa Rosa har en egen blankett för begränsningsåtgärder.

Villa Rosas enhetsansvariga kommenterade protokollutkastet med att Folkhälsan är ytterst restriktiv i sin användning av begränsningsåtgärder. Endast i akuta situationer kan ansvarspersonen i tur och ordning göra beslut om begränsningar som sedan följande vardag förankras hos läkaren.

Enhetsansvariga kommenterade också att Villa Rosas läkartjänster tillhandahålls av Raseborgs stad. Läkaren som ansvarar för Villa Rosa har ansett att tillstånden för begränsningar är i kraft ett år vilket är i strid med Folkhälsan Valfärds direktiv och detta har även påpekats åt berörd läkare som inte ändrat ståndpunkt. Vår personal utvärderar därför en gång per månad behovet av att fortsätta begränsningarna och för ärendet till läkaren för utvärdering om de anser att behovet ändrats.

3.6 Egenkontroll

Enligt 23 § 1 mom. i lagen om service för äldre ska föreståndaren för en verksamhetsenhet se till att det vid verksamhetsenheten ordnas egenkontroll i syfte att säkerställa att servicen är högkvalitativ, säker och tillbörlig. För egenkontrollen ska det utarbetas en plan för egenkontroll, som ska hållas offentligt framlagd. Genomförandet av planen ska följas och servicen utvecklas utifrån de synpunkter som regelbundet inhämtas från de äldre personer som tillhandahålls service av verksamhetsenheten, från deras anhöriga och närstående och från de anställda vid verksamhetsenheten.

Planen för egenkontroll för Villa Rosa fanns inte offentligt framlagd utan inlagd i en mapp. Under inspektionsbesöket uppmanades personalen att lägga fram planen på en offentlig plats så att man inte behöver be särskilt om att få den.

Personalen berättade att företrädare för Raseborgs stad besökte enheten senaste höst och att företrädare för Esbo och Kyrkslätt besöker enheten vart annat år.

3.7 Personalens anmälningsskyldighet

Enligt den personal som intervjuades under inspektionsbesöket är personalen medveten om den anmälningsskyldighet som föreskrivs i 48 § i socialvårdslagen.

Planen för egenkontroll innehåller direktiv för situationer där osakligt bemötande påträffas.

3.8 Rätten till integritet

År 2019 var rätten till integritet ett särskilt tema i inspektionsverksamheten vid JO:s kansli. Vid inspektionerna fästs därför särskilt mycket uppmärksamhet bl.a. vid hur den personliga integriteten beaktas och hur man arbetar för att den ska tillgodoses bättre, t.ex. när det gäller arbetsätt och bemötande.

När BJO frågade de anställda hur rätten till integritet beaktas berättade de att vårdåtgärder utförs på patienternas rum och att personliga angelägenheter inte diskuteras i de allmänna utrymmena. Endast de anhöriga som är inskrivna i klienthandlingarna får ta del av respektive boendes personliga angelägenheter.

4 BITRÄDANDE JUSTITIEOMBUDSMAN BEDÖMNINGAR OCH ÅTGÄRDER

BJO var nöjd med Rosas vårdplaner och dagliga noteringar som beskrev de boendes funktionsförmåga, behov av hjälp och vilken assistans som getts.

BJO fäste uppmärksamhet vid noteringarna om begränsningsbeslut. I planen för egenkontroll står det att begränsningsbeslut gäller i högst en månad. I de begränsningsbeslut som BJO har fått ta del har en läkare fattat begränsningsbeslutet. Enligt beslutet ska begränsningsåtgärderna bedömas senast efter ett års tid och fortsätter att gälla fram tills dess.

BJO konstaterade att det i laglighetskontrollen är etablerad praxis att godkänna inskränkningar av boendes frihet bara om de bygger på beslut av läkare. Läkaren ska också följa upp att begränsningen inte är mera omfattande eller gäller för en längre tid än nödvändigt. En begränsning får användas bara om det inte finns något annat medel som utgör ett mindre intrång i rättigheterna. Bedömningarna som ligger till grund för besluten om begränsningsåtgärder ska dokumenteras i klienthandlingarna och användningen av begränsningar ska upphöra så fort de inte längre är nödvändiga. Innan man använder begränsningar ska de diskuteras med personen själv och hans anhöriga eller andra närstående. Begränsningsåtgärder får inte användas enbart baserat på en anhörigs eller närståendes rekommendation.

BJO påpekade att det är viktigt att principerna för terminalvård och palliativ vård skrivs in i planen för egenkontroll och att de anställda får utbildning och introduktion i tillbörlig terminalvård och palliativ vård så att patientens människovärde samt rätten till ett mänskligt bemötande och självbestämmande kan garanteras i dessa vårdsammanhang. Palliativ vård och terminalvård förutsätter en föregripande vårdplan och ett beslut om terminalvård som har gjorts i god tid.

I detta protokoll har vi dokumenterat sådana saker som vi iakttagit och/eller diskuterat under inspektionen. Detta betyder inte att allt skulle vara som sig bör på det inspekterade stället. Stället kan ha problem som rör de grundläggande fri- och rättigheterna eller de mänskliga rättigheterna men som inte kom fram under inspektionen.

Protokollets riktighet intygas av

Kaisu Lehtikangas
äldre justitieombudsmannasekreterare

- - - - -

3.4.2020

EOAK/1765/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaisu Lehtikangas

VILLA ROSA, TEHOSTETUN PALVELUASUMISEN YKSIKKÖ
Tarkastuspöytäkirja

Aika: 19.3.2019

Paikka: Villa Rosa
Vanha tie 21, 10350 Meltola

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin
Notaari Kaisu Lehtikangas

Villa Rosasta:
Yksikön vastaava - - -
Lähihoitaja - - -

1 TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin kertoi apulaisoikeusasiamiehen tehtävistä.

Perustuslain 109 §:n 1 momentin nojalla oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Lisäksi hänen valvontaansa kuuluvat muutkin, jotka hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies seuraa erityisesti, että hyvä hallinto sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määrämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Vanhuksille ympärivuorokautista palveluasumista tarjoavissa yksiköissä halutaan selvittää vanhusten saaman hoivan ja hoidon ihmisarvoa kunnioittavaa luonnetta, ja sitä, että kunnat huolehtivat myös heikommassa asemassa olevien kuntalaisten perustuslain 19 §:n mukaisesta oikeudesta sosiaaliturvaan ja huolenpitoon. Vielä kerrottiin, että eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa voidaan kohdistaa rajoitteita. Uusi tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifiointin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Vammaisyleissopimuksen piiriin voidaan katsoa kuuluvan muun muassa muistisairaant henkilöt.

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua Folkhälsanin ylläpitämän Villa Rosan tarjoaman asu-
mispalvelun sisältöön ja laatuun.

2 SAATU SELVITYS JA ASIAKIRJA-AINEISTO

Apulaisoikeusasiamiehelle toimitettiin seuraavat asiakirja

- Omavalvontasuunnitelma
- Neljä rajoituspäätöstä
- Neljä hoitotyön suunnitelmaa

Tämän pöytäkirjan luonnos lähetettiin Villa Rosaan kommentoitavaksi. Villa Rosan yksikön vastaava antoi 11.3.2019 kommentit, joita on huomioitu tekstissä tai kirjattu tähän pöytäkirjaan.

3 HAVAINNOT

3.1 Kuvaus yksiköstä ja asiakkaista

Vanhuspalvelulain 22 §:n mukaan palveluntuottajan on huolehdittava siitä, että iäkkäiden henkilöiden käytössä olevat palveluntuottajan toimitilat ovat riittävät, turvalliset, esteettömät, kodikkaat sekä muutenkin olosuhteiltaan sopivat heidän tarpeisiinsa nähden.

Toimintayksikkö tuottaa tehostettua palveluasumista yhteensä 21 asiakaspaikkaa.

Toimintayksikkö on yksitasoinen rakennus, jossa kolme osastoa. Asukkaat pääsevät kulkemaan vapaasti osastolta toiselle. Jokaisella osastolla on uloskäynti aidatulle sisäpihalle. Ulko-ovi on aina lukossa ja sisältä ulos pääsee koodilla. Tarkastushetkellä yksikön kaikki paikat olivat täynnä.

Jokaisella asukkaalla on oma huone kylpyhuoneella ja wc:llä. Aukkailla on käytössään henkilökohtaiset hälytyslaitteet, jotka hälyttävät työntekijöiden kännykässä.

Asukkaisen toimintakyvyn arviointiin villa Rosassa on käytössä RAI mittari. Tarvittaessa käytetään MMSE-muistitestiä ja MNA-testiä ravitsemustilan arviointiin.

3.2 Esteettömyys

Toimintayksikön piha-alue on tasamaata ja sisäänkäynti yksikköön on esteetön. Yksikön sisätilat ovat myös esteettömät. Sisällä ei ole kynnyksiä ja huoneiden kylpyhuoneissa on liukuovet.

3.3 Palvelun laatu ja sisältö

Hoito- ja palvelusuunnitelmat, päivittäiskirjaukset

Apulaisoikeusasiamiehelle toimitettiin jälkikäteen neljän asukkaan hoitotyön suunnitelmat ja päivittäiskirjaukset.

Omavalvontasuunnitelman mukaan hoito- ja palvelusuunnitelmaa päivitetään yhdessä asukkaan ja tarvittaessa myös omaisten /läheisten kanssa kuuden kuukauden välein tai silloin jos toimintakyky muuttuu oleellisesti. Jokaiselle asukkaalle nimetään kontaktihenkilö/vastuuhoitaja, joka vastaa siitä, että asukkaiden yksilölliset hoivan, hoidon ja palvelujen tarpeet ja tavoitteet kirjataan hoito- ja palvelusuunnitelmaan.

Henkilökunta

Vanhuspalvelulain 20 §:n mukaan toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut. Jos toimintayksikön tiloissa hoidettavana olevan iäkkään henkilön toimintakyky on alentunut siten, että hän tarvitsee huolenpitoa vuorokaudenajasta riippumatta, toimintayksikössä on oltava riittävästi henkilöstöä kaikkina vuorokauden aikoina.

Villa Rosan omavalvontasuunnitelman mukaan toimintayksikön henkilöstömitoitus on 0,6 joka tarkoittaa 12,6 henkilötyövuotta 21 asukasta kohti. Hoitohenkilökunnassa on 10,5 lähihoitajaa, 2,1 sairaanhoitajaa ja 0,5 yksikön vastaava. Muuta henkilökuntaa on 1,5 hoitoapulainen ja 0,6 ruokahuollossa. Omavalvontasuunnitelman mukaan esimerkiksi saattohoidon, vaikeiden käyttäjäriiriöiden tai epidemioiden aikana voidaan palkata lisähenkilökuntaa.

3.4 Saattohoidon ja palliatiivisen hoidon asianmukainen toteutuminen

STM:n Palliatiivisen hoidon ja saattohoidon järjestämistä koskevan suosituksen (2017:44) mukaan saattohoitosuosituksissa korostuu kuolevan ihmisen ja potilaan ihmisarvo, inhimillisyys ja itsemääräämisoikeus. Palliatiivisen hoidon (oireenmukaisen hoidon) ja saattohoidon päämääränä on lievittää kipua ja muuta fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja henkistä kärsimystä sekä tarjota mahdollisimman hyvä elämänlaatu potilaalle ja hänen läheisilleen. Valmius palliatiivisen hoidon ja saattohoidon antamiseen on oltava kaikkina vuorokauden aikoina. Palliatiivisen hoidon ja saattohoidon antaminen perustuu hyvissä ajoin tehtyyn ennakoivaan hoitosuunnitelmaan ja saattohoitopäätökseen. Hoitosuunnitelma voi tähdätä hoitoon kotona kuolemaan saakka ja tarvittaessa joustavaan siirtymiseen ennalta sovittuun saattohoitoyksikköön potilaan ja/tai läheisten niin toivoessa.

Työntekijöiden mukaan Villa Rosassa voi saada lisähenkilökuntaa saattohoidon aikana. Toimintayksikön omavalvontasuunnitelmassa ei ole mainintaa saattohoidon tai palliatiivisen hoidon toteuttamisesta yksikössä.

3.5 Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä puututaan vanhuksen perusoikeuksiin, kuten liikkumisvapauteen ja itsemääräämisoikeuteen. Perusoikeuden rajoittamisen perusteiden tulee olla hyväksyttäviä ja rajoituksen tulee olla painavan tarpeen vaatima. Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Tämä tarkoittaa, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on välttämätöntä. Perusoikeuksia rajoitettaessa on myös huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Perusoikeuden ja ihmisoikeuksien rajoittaminen on sallittua vain, jos rajoittaminen perustuu lakiin, joka on riittävän täsmällinen ja sisältää asianmukaiset oikeussuojakeinot.

Vanhustenhuollon laitoksessa asuvien asiakkaiden liikkumisvapauden, itsemääräämisoikeuden ja muiden perusoikeuksien rajoittamisesta ei ole lainsäädäntöä.

Rajoitustoimenpiteistä Villa Rosassa on käytössä sängynlaidat, haaravyöt ja hygienihaalari. Yksikön vastaavan, sairaanhoitajan mukaan hänelle on myönnetty oikeus päättää rajoitustoimenpiteistä. Villa Rosan omavalvontasuunnitelmaan on kirjattu, että rajoitustoimista päättää lääkäri. Asukasta, omaisia tai edunvalvojaa kuullaan asiasta.

Omavalvontasuunnitelman mukaan rajoitustoimenpiteitä päättää lääkäri. Kiireellisessä tapauksessa työvuorossa oleva vastuuhenkilö voi tehdä rajoituspäätöksen, josta tulee seuraavana työpäivänä keskustella esimiehen kanssa ja konsultoida lääkäriä. Hygienihaalarin käytöstä saa päättää vain lääkäri.

Omavalvontasuunnitelman mukaan rajoituspäätökset ovat aina määräaikaista, korkeintaan kuukauden pituisia. Villa Rosassa on käytössä erillinen lomake rajoitustoimenpiteiden käytöstä.

Yksikön vastaava ilmoitti pöytäkirjaluonnoksen kommenttina, että Folkhälsan on äärimmäisen pidättyväinen rajoitustoimenpiteiden käytössä. Vain kiireellisessä tapauksessa voi työvuorossa oleva vastuuhenkilö tehdä päätöksen rajoitustoimenpiteistä, jonka lääkäri tarkistaa ja vahvistaa seuraavana arkipäivänä.

Yksikön vastaava ilmoitti myös pöytäkirjaluonnoksen kommenttina, että Raaseporin kaupunki huolehtii lääkäripalveluista. Lääkäri, joka vastaa Villa Rosasta on sitä mieltä, että rajoittamislupa on voimassa vuoden, joka on vastoin Folkhälsanin hyvinvointisuunnitelmaa ja tästä on huomautettu kyseessä olevaa lääkäriä, joka ei ole muuttanut näkemystään. Yksikön henkilökunta arvioi kerran kuukaudessa tarvetta jatkaa rajoituksia ja vie asian lääkärille arvioitavaksi, jos tarve on muuttunut.

3.6 Omavalvonta

Vanhuspalvelulain 23 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön johtajan on huolehdittava, että toimintayksikössä järjestetään omavalvonta palvelujen laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Omavalvontaa varten on laadittava omavalvontasuunnitelma, joka on pidettävä julkisesti nähtävänä. Suunnitelman toteuttamista on seurattava ja palveluja kehitettävä toimintayksikön palveluja saavilta iäkkäiltä henkilöiltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä toimintayksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

Villa Rosan omavalvontasuunnitelma ei ollut julkisesti nähtävillä vaan kansiossa. Tarkastuksella henkilökuntaa neuvottiin panemaan omavalvontasuunnitelma julkisesti nähtäville niin, ettei sitä tarvitse pyytää erikseen.

Työntekijät kertoivat, että Raaseporin kaupungin edustajat ovat käyneet toimintayksikössä viime syksynä ja Espoon ja Kirkkonummen edustajat käyvät joka toinen vuosi.

3.7 Henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus

Tarkastuskäynnillä haastatellun henkilökunnan mukaan henkilökunta on tietoinen sosiaalihuoltolain 48 §:n mukaisesta ilmoitusvelvollisuudesta.

Toimintayksikön omavalvontasuunnitelmaan on kirjattu ohjeet menettelystä, kun yksikössä havaitaan epäasiallista kohtelua.

3.8 Oikeus yksityisyyteen

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2019 on oikeus yksityisyyteen. Tämän vuoksi tarkastuksilla kiinnitetään erityisesti huomiota myös siihen, miten tarkastuskohdeessa huomioidaan henkilön yksityisyys ja toimitaan niin, että mm. toimintatavoissa ja kohtelussa yksityisyys toteutuu paremmin.

Kysyttäessä työntekijöiltä, miten yksityisyys otetaan huomioon, he kertoivat, että hoitotoimenpiteet tehdään asukkaiden omissa huoneissa ja asukkaiden asioista ei keskustella yhteisissä tiloissa. Asukkaiden asioista kerrotaan vain niille omaisille, joiden tiedot on kirjattu asiakasasiakirjoihin.

4 APULAIKKEUSASIAMIEHEN ARVIOT JA TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies piti hyvänä Villa Rosan hoitotyön suunnitelmia ja päivittäiskirjauksia, joihin on kirjattu kuvaavasti asukkaiden toimintakyky, avuntarve ja suoritettavat avustamiset.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota rajoitustoimenpidepäätöksen kirjauksiin. Omavalvontasuunnitelmaan on kirjattu, että rajoituspäätökset ovat korkeintaan kuukauden pituisia. Apulaisoikeusasiamiehelle toimitetuissa rajoituspäätöksissä on lääkärin tekemä rajoituspäätös, jonka mukaan rajoitteita tulee arvioida viimeistään vuoden kuluttua, ja johon asti rajoitustoimenpide on voimassa.

Apulaisoikeusasiamies totesi, että laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että asukkaan vapauden rajoittaminen on sallittua vain lääkärin päätöksen perusteella. Lääkärin tulee myös seurata, ettei rajoitteita käytetä enempää eikä pidempään kuin on välttämätöntä. Rajoitteen voi ottaa käyttöön vain, jos muuta vaihtoehtoja vähemmän oikeuksia rajoittavaa keinoa ei ole. Rajoitteiden käytön arvioinnista tulee myös tehdä kirjaukset asiakasasiakirjoihin ja rajoit-

teiden käyttö on lopetettava välittömästi, kun niiden käyttäminen ei enää ole välttämätöntä. Rajoitteiden käyttämisestä tulee keskustella ennen niiden käyttöönottamista henkilön itsensä ja hänen omaistensa tai muiden läheistensä kanssa. Rajoittaminen ei voi perustua yksinomaan omaisen tai läheisen suostumukseen.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota siihen, että saattohoidossa tai palliatiivisessa hoidossa olevan asiakkaan ihmisarvon, inhimillisen kohtelun ja itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi tulee saattohoitoa ja palliatiivista hoitoa kuvaavat periaatteet kirjata toimintayksikön omavalvontasuunnitelmaan ja huolehtia siitä, että henkilökuntaa koulutetaan ja perehdytetään asianmukaisen saattohoidon ja palliatiivisen hoidon toteuttamiseen. Palliatiivisen hoidon ja saattohoidon antaminen perustuu hyvissä ajoin tehtyyn ennakoivaan hoitosuunnitelmaan ja saattohoitopäätökseen.

Tähän pöytäkirjaan on kirjattu asioita, joita tarkastuksella on havaittu ja/tai, joista on tarkastuksen aikana keskusteltu. Tämä ei tarkoita sitä, tarkastuskohteessa olisi kaikki hyvin. Tarkastuskohteessa voi olla perus- ja ihmisoikeusongelmia, jotka eivät ole tulleet esille tarkastuksen aikana.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Kaisu Lehtikangas
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri